

Lenart, Witold / Nowicki, Wojciech

Koncepcja ochrony krajobrazu województwa płockiego

Notatki Płockie 28/3-116, 34-36

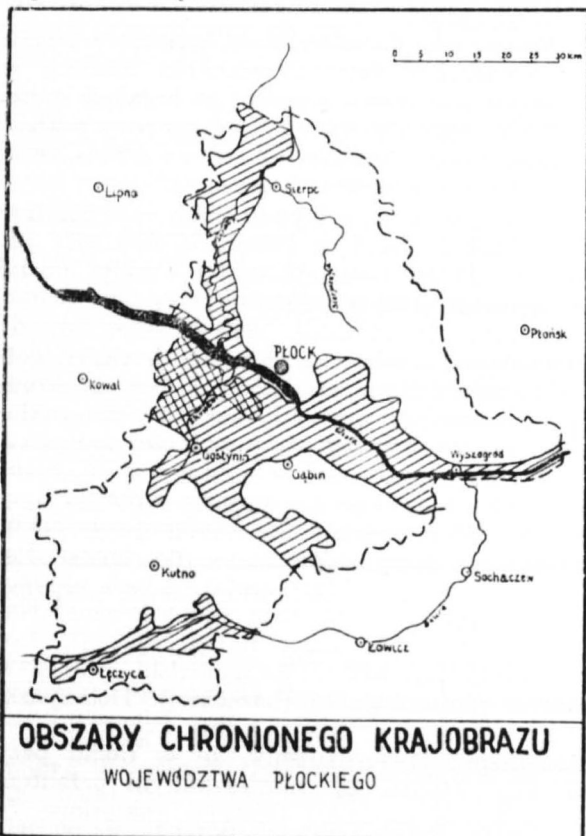
1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Koncepcja ochrony krajobrazu województwa płockiego

Cele ochrony krajobrazu są nieco inne na obszarach o małym zainwestowaniu gospodarczym i dużej atrakcyjności przyrodniczej (obszary górskie, wybrzeże, centralne części pojezierzy), niż na pozostałych obszarach. Dotyczy to zwłaszcza parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu. Jest to szczególnie ważne na terenach Niżu Polskiego, gdzie przeważającą formą ochrony konserwatorskiej są obszary chronionego krajobrazu oraz niewielkie rezerваты. W przypadku obszarów o małej atrakcyjności przyrodniczej, parki krajobrazowe pełnią przede wszystkim funkcję odpowiednio zagospodarowanego, wartościowego turystycznie obiektu, zaś obszary chronionego krajobrazu mają również zadanie rozdzielać obszary intensywnie zagospodarowane, poprawiać stosunki wodne i klimatyczne utrzymywać łączność ekologiczną, zapewniać odpowiednią otulinę dla rezerwatów przyrody i parków wiejskich.

Województwo płockie jest dobrym przykładem złożoności celów ochrony krajobrazu. Położone w samym centrum kraju, a więc narażone w stopniu największym na negatywne skutki raptownego rozwoju gospodarczego, pod względem przyrodniczym reprezentuje przede wszystkim wylesione wysoczyzny. Jedyнным większym obszarem o zwartej pokrywie leśnej oraz atrakcyjnej rzeźbie i hydrografii jest Pojezierze Gostynińskie. Jest to jedno-

ześnie obszar koncentracji ruchu turystyczno-rekreacyjnego w skali nie tylko lokalnej (wojewódzkiej), ale i szerszej. W końcu lat siedemdziesiątych doprowadzono do utworzenia Gostynińsko-Włocławskiego Parku Krajobrazowego (GWPK). Jako jedyny park krajobrazowy na terenie województwa, przy braku większych rezerwatów przyrody, jest to obecnie, i w przyszłości pozostanie, centralny obszar ochrony krajobrazu w województwie. Do niego powinna więc nawiązać sieć obszarów chronionego krajobrazu oraz z celami GWPK kojarzyć się winny cele ochrony terenów pozostałych. Te cele są przynajmniej cztery:

- zachowanie dla celów rekreacji i turystyki (w tym zwłaszcza turystyki kwalifikowanej) dużego, mało zmienionego, interesującego przyrodniczo krajobrazu;
- zapewnienie znośnych warunków aerosanitarnych dla zespołów miejskich Płocka i Włocławka oraz utrzymanie naturalnej regulacji stosunków wodnych w pradolinie Wisły;
- stworzenie możliwości ochrony gatunkowej i krajobrazu szczególnie cennych fragmentów przyrody Mazowsza Płockiego;
- zorganizowanie przestrzennego systemu łączności ekologicznej powiązanego z terytorium całego kraju.

Ważnym kryterium wyznaczania stref były zasięgi obszarów leśnych. Województwo płockie jest szczególnie ubogie w lasy i zajmuje ostatnie miejsce w kraju (12%), dlatego starano się w obszarach chronionego krajobrazu umieścić prawie wszystkie tereny leśne.

Przebieg granic obszarów chronionego krajobrazu uzgodniono z sąsiednimi województwami (ciechanowskie, stołeczne warszawskie, skierniewickie, miejskie łódzkie, konińskie i włocławskie). W zasadzie nie było większych niezgodności w koncepcji przebiegu granic stref chronionego krajobrazu w tych województwach i w województwie płockim.

Z ogólnej powierzchni 1 587 km² wszystkich obszarów proponowanych do objęcia ochroną (stanowi to 32% powierzchni województwa), obszarów leśnych jest 27%, wód 6%, łąk i pastwisk 14%. Na tereny zabudowane przypada około 5%.

Projektowane obszary chronionego krajobrazu krzyżują się na Pojezierzu Gostynińskim, obejmując Pradolinę Wisły oraz prostopadłe do niej doliny Skrwy Prawej i Skrwy Lewej. Dzięki szerokości pradoliny i obecności związanych z nią tarasów, nadwiślański pas strefy chronionego krajobrazu jest wystarczająco rozciągnięty południkowo by spełniać rolę otuliny GWPK. Natomiast obszary związane z dolinami Skrwy Prawej i Skrwy Lewej wkraczają miejscami na wysoczyzny lub rów-

niny złodowacenia środkowopolskiego, obejmując wybrane niewielkie, ale atrakcyjne przyrodniczo tereny.

Tak więc w północnej i środkowej części województwa przewiduje się utworzenie jednolitego systemu ochrony krajobrazu z Gostyńsko-Włocławskim Parkiem Krajobrazowym w centrum, nadwiślańskim pasmem ciągnącym się daleko poza granice województwa (w górę rzeki do Warszawy, w dół Wisły praktycznie do ujścia) oraz pasmem południowym Skrwy Prawej i Lewej. Słuszność takiego układu potwierdza także projekt drugiego w województwie parku krajobrazowego doliny dolnej Skrwy Prawej (Brudzeński Park Krajobrazowy) oraz przedłużenie obszaru chronionego w północnej części województwa na tereny leżące w województwie włocławskim i ciechanowskim. Pas przyrzecza Skrwy Prawej ma zatem, podobnie jak pradolina Wisły, znaczenie ponadregionalne.

Z punktu widzenia aerosanitarnej osłony Płocka układ obszarów chronionego krajobrazu jest bardzo korzystny. Miasto będzie przez te obszary otoczone od zachodu, południa i południowego wschodu. Przy wyznaczaniu projektowanych granic obszarów chronionego krajobrazu kierowano się także względami hydrograficznymi. Ważniejsze od objęcia ochroną samej doliny jest pozostawienie możliwie mało zanieczyszczonej zlewni rzeki i jej dopływów. Starano się zatem włączyć do strefy chronionego krajobrazu zlewnię Skrwy Lewej, zlewnie niewielkich cieków lewego przyrzecza Wisły powyżej Płocka oraz zlewnię rzeki Słupianki (prawy dopływ Wisły), która jest potencjalną rezerwą czystej wody dla miasta. W tym ostatnim przypadku obszar chronionego krajobrazu pełni zatem jednocześnie funkcję zlewni ochronnej w rozumieniu hydrochemicznym. Względny hydrograficzny zdecydowały także o kształcie fragmentu chronionego krajobrazu w dolinie Przysowy.

Odrębnym zadaniem było wyznaczenie granic obszaru chronionego krajobrazu w dolinie Bzury (fragment Pradoliny Warszawsko-Berlińskiej). Tutaj celem podstawowym jest pozostawienie fragmentu klasycznego krajobrazu pradolinowego w możliwie niezmiennym stanie. Obszar z punktu widzenia przeciętnego turysty jest mniej atrakcyjny. Nie ma też większego znaczenia gospodarczego. Natomiast jego znaczenie jako łącznika ekologicznego jest bardzo duże.

W przygotowanej pełnej dokumentacji „konceptji ochrony krajobrazu województwa płockiego” znajdują się szczegółowe analizy komponentów środowiska przyrodniczego (geologia, geomorfologia, gleby, hydrografia, klimat, roślinność, świat zwierzęcy) oraz opis stosunków geograficzno-gospodarczych.

Wartość przyrodnicza wytypowanych obszarów w świetle przeprowadzonych analogii z terenami sąsiadującymi jest wysoka z racji na: — duże urozmaicenie rzeźby (w warunkach Niżu Polskiego);

- złożoną geologię;
- naturalną sieć hydrograficzną;
- specyficzne cechy klimatów i bioklimatów lokalnych;
- urozmaiconą strukturę siedliskową lasów;
- atrakcyjność przyrodniczą obszarów łąkowych i torfowisk;
- zachowany świat zwierząt;
- liczne tereny rezerwatowe.

O powyższym świadczą wyróżniające się obiekty przyrodnicze o unikalnej jakości krajobrazu w skali regionalnej, a nawet krajowej. Wymienić tu należy:

- nadwiślańską skarpe ciągnącą się w granicach województwa z rzadką kserotermiczną roślinnością związaną ze specyficznym mikroklimatem (okolice Wyszogrodu, Płocka, Rokicia);
- młodoglacjalne rynny jeziorne o różnej konfiguracji uwikłane w skomplikowany system hydrograficzny (jez. Białe, Lucieńskie, Przytomno, Ciechomicie);
- obszary wydumowe z bogactwem form eolicznych i ciekawą roślinnością (okolice Sendenia i Duninowa Dużego);
- pradolinne tarasy Wisły urozmaicające krajobraz i różnicujące roślinność (np. okolice Ciechomic);
- głęboko wcięte w wysoczyzny i jednocześnie meandrujące doliny rzeczne, szczególnie dolina Skrwy Prawej (projektowany Brudzeński Park Krajobrazowy) i Mołtawy;
- rzadko występujące klasyczne formy akumulacji młodoglacjalnej w postaci ozów (Dybanka, Maszewo, Koszelew) i kemów;
- płytkie doliny z różnego wieku wypełnione osadami holocenijskimi z interesującym starosowaniem i zasilaniem.

Wszystkie te obiekty leżą na tarasach zaprojektowanych szlaków turystycznych. Na tychże szlakach leżą także liczne zabytki kultury materialnej. Najbogatszy jest pas nadwiślański — strefa najstarszego w Polsce osadnictwa o czym świadczą stanowiska archeologiczne, kilka dobrze zachowanych grodzisk wczesnośredniowiecznych oraz obiekty murowane reprezentujące wszystkie style (np. Goławin, Chociszewo i Czerwińsk — osady malowniczo usytuowane w pobliżu lub na zboczach skarpy wiślanej, Wyszogród, Kępa Polska, Bodzanów, Miszewo Murowane, Mała Wieś i Borowiczki).

Na drugim brzegu Wisły interesujące pałace XVIII-wieczne stoją w Studzieńcu i Słubicach. Ponadto sakralne zabytki spotka turysta w Iłowie i Troszynie. Ta część obszaru chronionego krajobrazu charakteryzuje się także znaczną liczbą parków podworskich, które obok lokalizacji w miejscowościach już wymienionych znajdują się np. w Słupnie, Zakrzewie, Ciechomicach.

Nad Wisłą w części zachodniej cennymi obiektami są kościoły w Rokiciu (XI w., styl romański), w Siecieniu oraz w Brwilnie Górnym. Tam też znajdują się interesujące dwory w parkach.

Na lewym brzegu Wisły najcenniejsze zespo-

ly zabytkowe w granicach chronionego krajobrazu to Duninów (pałac Ike-Duninowskich, pałacyk myśliwski, neogotycki zameczek i kościół), Łąck (pałac z końca XIV w., eklektyczna kaplica pałacowa oraz zabudowania stadniny koni), Gostynin (zamek z XIV w., ratusz i zabytkowe kamieniczki), Gąbin (ratusz), Pacyna, Luszyn i Kiernozia (pałace i dwory), Szczawin Kościelny, Sokołów (kościół).

Nad Bzurą najcenniejszym obiektem w skali ogólnopolskiej, jest Tum pod Łęczycą z archikolegiatą z XII w. i kościołem modrzewiowym z XVII w. Ziemia Łęczycka to także spore skupisko interesujących dworców z parkami.

Realizacja niniejszej koncepcji wymaga szczegółowego rozważenia następujących zagadnień:

- stan środowiska przyrodniczego woj. płockiego charakteryzują dwie cechy szczególnie negatywne: głęboka i gwałtownie postępująca degradacja jakościowa poszczególnych komponentów oraz wyjątkowo niska lesistość; w tej sytuacji niezbędne jest objęcie systemem ochrony krajobrazu wszystkich obszarów spełniających kryteria parków krajobrazowych lub obszarów chronionego krajobrazu;
- parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu mają dwa cele wiodące: rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnej oraz zachowanie walorów krajobrazowych, w przypadku tych drugich obszarów funkcja turystyczna jest przewodnią;
- prace dokumentacyjne powinny być kontynuowane aż do zgromadzenia pełnej, szczegółowej informacji o stanie środowiska z uwzględnieniem wszystkich aktualnych i potencjalnych, nawet drobnych, zagrożeń komponentów środowiska i krajobrazu jako całości;
- jednym z najistotniejszych działań gwarantujących istnienie i utrwalenie się systemu ochrony krajobrazu są zabiegi z zakresu planowania przestrzennego;
- po zatwierdzeniu systemu ochrony krajobrazu podjęte muszą być prace nad dostosowaniem planu przestrzennego zagospodarowania województwa do wymogów tego systemu;
- obszary chronionego krajobrazu będą spełniać rolę regulatora warunków aerosanitarnych, zwłaszcza w stosunku do Płockiego Zespołu Miejskiego, dlatego należy dokonać planistycznego powiązania pasa nadwiślańskiego i przyrzecza Skrzywi Prawej z koncepcją rozwoju PZM;
- w granicach systemu ochrony krajobrazu znalazły się jednostki hydrograficzne, których zachowanie w niezaburzonym stanie zadecyduje o rezerwach czystych wód powierzchniowych i podziemnych w województwie, obszary te powinny być objęte najostrejszymi rygorami w stosunku do gospodarki wodno-ściekowej;
- oddzielnych, szczegółowych opracowań wymagają obszary węzłów konfliktowych „środowisko — cywilizacja”, zwłaszcza zaś

strefy potencjalnego rozwoju urbanizacji, masowej turystyki, eksploatacji kopalni, koncentracji gospodarki fermiarskiej itp.;

- należy dążyć do wyeliminowania tych wewnętrznych źródeł zagrożeń, które zostały ocenione jako możliwe do natychmiastowej likwidacji bez istotnych bezpośrednich szkód społecznych;
- logiczny i trwały system ochrony krajobrazu województwa stwarza odpowiednie pole dla intensyfikacji działań w zakresie konserwatorskiej ochrony przyrody;
- integralnym elementem systemu są parki krajobrazowe — ogniska ochrony konserwatorskiej, które powinny dopracować się jednolitego zakresu metod zmierzających do ochrony krajobrazu;
- projektowany Brudzeński Park Krajobrazowy powinien uzyskać surowszą osłonę prawną niż Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy, jej projekt powinien wszakże być oparty na statucie GWPK;
- obszary chronionego krajobrazu województwa płockiego powinny zagwarantować funkcjonowanie tzw. korytarzy ekologicznych zapewniających łączność biologiczną najatrakcyjniejszych przyrodniczo terenów województwa między sobą oraz z pozostałą częścią Niżu Polskiego;
- należy podjąć starania o wzbogacenie obrzeży chronionego krajobrazu o pomniki przyrody, restytuowane parki wiejskie itp.;
- w zakresie turystyki chodzi przede wszystkim o to, aby możliwie szybko wyznaczyć dla całego omawianego obszaru wartość chłonności turystycznej;
- podejmować stałe starania o odciążenie przeładowanych ruchem rekreacyjnym rejonów, np. poprzez lokalizowanie w innych regionach podstawowego zaplecza turystycznego;
- rozbudowa bazy turystyczno-rekreacyjnej była poprzedzona wszechstronnymi zabezpieczeniami przed negatywnym wpływem obiektów tej bazy na środowisko — mowa tu o bezkonfliktowym lokalizowaniu obiektów w krajobrazie oraz zagwarantowaniu sprawnego oczyszczania ścieków;
- niezbędne jest podjęcie badań nad możliwościami przebudowy drzewostanów leśnych w stronę dostosowania ich struktury do siedlisk z uwzględnieniem specjalnych funkcji lasów (aerosanitarnej, wodochronnej, izolacyjnej);
- należy przeprowadzić analizę stanu eutrofizacji zbiorników wodnych i przedstawić program ich ochrony;
- należy dokonać oceny możliwości restytucji wartości przyrodniczo-turystycznych cenniejszych obiektów jak np.: małych zbiorników wodnych, torfowisk, parków wiejskich i miejskich, interesujących form teren, punktów widokowych itp.;
- obowiązkiem władz architektonicznych i planistycznych powinno być dostosowywanie projektów budowlanych do charakteru krajobrazu.